

Adam Redzik

Uniwersytet Warszawski

a.redzik@uw.edu.pl

Czasopisma prawnicze a unifikacja prawa w Polsce międzywojennej

Law Journals and Unification of the Law in Interwar Poland

STRESZCZENIE

Artykuł jest próbą ukazania całego czasopiśmiennictwa prawniczego okresu II Rzeczypospolitej i jego roli w procesie unifikacji i kodyfikacji prawa. Przedstawiono rozwój czasopism prawniczych w kolejnych latach, ich specyfikę i zaangażowanie w dyskusje nad kształtem prawa lub jego wykładnią. Wskazano różnicę między czasopismami o profilu *stricte* naukowym a ukierunkowanymi na jedną gałąź prawa. Omówiono też czasopisma wydawane w językach obcych – mające na celu popularyzację polskiego prawa, a także wydawnictwa cykliczne Komisji Kodyfikacyjnej RP. Wykazano, że dzięki profesjonalnym periodykom możliwa była dyskusja z całym środowiskiem prawniczym – nie tylko polskim, ale i europejskim. Dzięki temu czasopisma prawnicze miały istotny udział w tym, jaki kształt przyjmowały ostatecznie akty normatywne okresu II RP.

Słowa kluczowe: czasopisma prawnicze; II Rzeczpospolita (1918–1939); unifikacja prawa w Polsce 1918–1939; Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej

Czasopiśmiennictwo prawnicze, mimo że odgrywało i odgrywa w życiu prawników ważną rolę jako miejsce wymiany myśli i dyskusji nad projektami legislacyjnymi, do niedawna nie było przedmiotem pogłębionych studiów historycznych¹. Wśród historyków prawa, którzy pochylili się nad starymi rocznikami czasopism prawniczych, aby pisać o nich jako o miejscu kształtowania się polskiej nauki prawa, jest Szacowny Jubilat Profesor Wojciech Witkowski².

¹ Pionierem badań nad dziejami polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego był Stanisław Milewski (1931–2013). Zob. „Palestra” 2013, nr 11–12, s. 307–316.

² Wypada wskazać między innymi: W. Witkowski, *Szczytna prudenta godność – „Themis Polska” i twórczość w niej Aleksandra Thisa*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2006,

Dziś badania nad czasopismami prawniczymi są prowadzone w kilku ośrodkach, a rozprawy dotyczące tych najważniejszych bywają podstawami do uzyskiwania stopni naukowych³.

W opublikowanej w 2011 r. książce pt. *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*⁴ – próbie całościowego przedstawienia polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego przed II wojną światową – postawiono tezę, że najważniejszą rolą polskich czasopism prawniczych okresu II Rzeczypospolitej (1918–1939) było uczestniczenie w procesie unifikacji prawa w odrodzonej Polsce.

Jak wiemy, w chwili ukształtowania się niepodległego bytu państwowego Polski na jej terytorium obowiązywało co najmniej pięć różnych systemów prawnych (pruski *vel* niemiecki, austriacki, francuski [po Księstwie Warszawskim], rosyjski oraz węgierski [na terenie Spiszu i Orawy]). Nie może zatem dziwić, że za podstawowe zadanie środowiska prawnicze oraz polityczne uznały ujednolicenie prawa w Polsce.

Od opuszczenia Warszawy przez Rosjan do odzyskania niepodległości podejmowano wiele inicjatyw mających być załącznikiem dla organów władzy. Powstawały projekty uregulowań, które były efektem działalności mniej lub bardziej sformalizowanych grup warszawskich prawników. Z czasem ukształtowały się komisje legislacyjne. Niestety, początkowo działały one w oderwaniu od wiedzy i doświadczenia jurystów polskich z Galicji, gdzie – we Lwowie i w Krakowie – istniały przecież najsilniejsze centra polskiej nauki i praktyki prawa. To przecież tam żyli i pracowali znakomici prawnicy, mający niejednokrotnie ogromne doświadczenie legislacyjne z czasów działalności w monarchii habsburskiej, jak Stanisław Starzyński, Władysław Leopold Jaworski, Ernest Till, Fryderyk Zoll, Stanisław Wróblewski czy Juliusz Makarewicz i Józef Rosenblatt. Odzyskanie niepodległości oraz włączenie dotychczasowego Królestwa Galicji i Lodomerii w skład Rzeczypospolitej Polskiej spowodowało, że lwowscy i krakowscy jurysci zasilili licznie warszawskie gremia legislacyjne, a wkrótce zaczęli odgrywać w nich rolę dominującą, szczególnie po utworzeniu Komisji Kodyfikacyjnej RP.

t. 9, s. 393–406; *idem*, *Themis Polska – die erste polnische Rechtszeitschrift (1828–1830)*, [w:] *Studien zur europäischen Rechtsgeschichte*, Bd. 214: *Juristische Zeitschriften in Europa*, Frankfurt am Main 2006, s. 141–172; *idem*, *Dziennik Prefektury Departamentu Lubelskiego w początkach Królestwa Polskiego (sierpień 1915 – grudzień 1915 r.)*, [w:] *W kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski. Księga dedykowana Profesorowi Marianowi Kallasowi*, red. S. Godek, D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2010, s. 917–932; *idem*, *Aleksander This i Jan Kanty Wołowski – wybitni prawnicy Królestwa Polskiego*, Lublin 2001; *idem*, *Warszawa jako ośrodek polskiej nauki prawa w dobie zaborów*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, t. 8, z. 1, s. 41–55.

³ Ostatnio zob. między innymi: M. Paszkowska, *Nauka prawa karnego w środowisku „Gazety Sądowej Warszawskiej” (1873–1918)*, Warszawa 2010; P.Z. Pomianowski, *Początki polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego. Seria pierwsza „Themis Polskiej”*, Warszawa 2015.

⁴ A. Redzik, [w:] S. Milewski, A. Redzik, *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011, ss. 504.

Do 1915 r. na terenie późniejszego Państwa Polskiego wydawano tylko cztery czasopisma prawnicze o profilu naukowym (nie licząc kilku prób utworzenia periodyków zawodowych). Dwa z nich w Galicji, w autonomicznym Królestwie Galicji i Lodomerii, a były to powstały w 1876 r. „Przegląd Prawa i Administracji” (we Lwowie) oraz utworzone w 1900 r. „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” (w Krakowie). W Warszawie od 1873 r. ukazywała się natomiast „Gazeta Sądowa Warszawska” (mająca bardziej popularyzatorski i informacyjny charakter), a w latach 1913–1918 nieregularnie także druga seria pisma *stricte* naukowego – „Themis Polska”. We wszystkich tych periodykach rozwijano naukę prawa, dyskutowano nad kodyfikacją prawa w państwie (szczególnie austro-węgierskim – na łamach „Przeglądu Prawa i Administracji”), zaś od 1915 r. coraz częściej podejmowano problematykę prawa w przyszłej Polsce.

Sposób tworzenia wydawanych aktów prawnych pozostawiał wiele do życzenia. Zauważyły to środowiska prawnicze z Galicji i Warszawy. To ostatnie od 1916 r. podejmowało próbę konsolidacji prawników wokół utworzonego wówczas czasopisma. Owo czasopismo powstało z inicjatywy środowiska adwokackiego, działającego w ramach warszawskiego Towarzystwa Prawniczego w 1916 r., i otrzymało nazwę „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Handlowego”. Zespół redakcji, który tworzyli wybitni adwokaci i uczeni, w tym Jan Jakub Litauer (1873–1949) i pochodzący z Lublina Jan Namitkiewicz (1880–1958), zaapelował do prawników o współtworzenie czasopisma, podkreślając jego rolę edukacyjną dla prawników polskich.

W zeszycie pierwszym z 1917 r. napisano, że „wkrótce już pocznie się budowanie powstającego z gruzów państwa polskiego”. W związku z tym zespół współpracowników czasopisma podjął się przygotowania projektów prawa dla przyszłego odrodzonego państwa oraz dyskusji nad nimi. Wkrótce, bo po wydaniu zeszytu trzeciego z 1917 r., postanowiono rozszerzyć tematycznie czasopismo o prawo karne. Wynikało to między innymi z tego, że w Warszawie odtwarzano polskie sądownictwo – powstały sądy królewsko-polskie. Periodyk miał służyć nie tylko adwokatom i teoretykom prawa, ale i sędziom. Do zespołu dołączyli wybitni karniści: Aleksander Mogilnicki (1875–1956) i Emil Stanisław Rappaport (1877–1965). Począwszy od 1918 r., nazwę zmieniono na „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego”. Od tego czasu pismo wyraźnie profilowało się na prawo karne.

W zeszycie pierwszym „Kwartalnika Prawa Cywilnego i Karnego” z 1918 r. ukazał się *Projekt kodeksu karnego polskiego* autorstwa profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Edmunda Krzymuskiego (1852–1928). Wywołał on falę krytyki. Krytykiem był między innymi niegdyś uczeń Krzymuskiego, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Juliusz Makarewicz (1872–1955). Spór był zasadniczy – Krzymuski to jeden z ostatnich przedstawicieli kierunku klasycznego w prawie karnym (kantysta), zaś Makarewicz to

jeden z najwybitniejszych przedstawili kierunku socjologicznego⁵, zapoczątkowanego przez niemieckiego jurystę węgierskiego pochodzenia, Franza von Liszta (1851–1919). Dodajmy, że Makarewicz na łamach warszawskiego kwartalnika opublikował obszerny krytyczny referat na temat procedury karnej obowiązującej w Królestwie Polskim, który uprzednio (22 maja 1918 r.) wygłosił w Towarzystwie Prawniczym w Warszawie. W periodyku ukazały się też inne artykuły na temat prawa przyszłej Polski. Twórca lwowskiej szkoły prawa prywatnego Ernest Till (1846–1926) napisał o stanowisku sędziego w odrodzonej Polsce, Aleksander Mogilnicki – o zadaniach nauki prawa karnego, a Emil Stanisław Rappaport – o zasadach prawa karnego międzynarodowego.

W 1918 r. Polska formalnie odzyskała niepodległość, a od początku 1919 r. istniał i obradował Sejm Ustawodawczy. Jakość tworzonego prawa nie była wysoka. Zaniepokojenie bałaganem legislacyjnym w budowanym państwie polskim wyraziły środowiska prawnicze Krakowa, a przede wszystkim Lwowa. Podjęły one akcję w celu współdziałania w dziele tworzenia prawa. Wydział Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie wspólnie ze Związkiem Adwokatów Polskich oraz Polskim Towarzystwem Prawniczym opracowały obszerny „memoriał w sprawie techniki legislacyjnej”. Przeprowadzono w nim gruntowną krytykę prawodawstwa polskiego z okresu od sierpnia 1917 do marca 1919 r., postulując między innymi powołanie centralnego biura ustawodawczego, podległego wprost premierowi lub naczelnikowi państwa⁶. Memoriał ogłoszono jeszcze w marcu 1919 r. we Lwowie (w osobnym druku) i jednocześnie w Warszawie w „Kwartalniku Prawa Cywilnego i Karnego”⁷ oraz dostarczono radzie ministrów i Sejmowi. Niemal jednocześnie, w dniu 1 kwietnia 1919 r., Marszałkowi Sejmu Ustawodawczego został przekazany wniosek nagły krakowskiego posła i adwokata Zygmunta Marka (1872–1931) w sprawie powołania „stałej komisji kodyfikacyjnej”. Dwa miesiące później Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwszy 44-osobowy skład Komisji, na podstawie propozycji środowisk prawniczych (w tym uniwersyteckich wydziałów prawa⁸),

⁵ Zob. J. Makarewicz, *Das Wesen des Verbrechens. Eine kriminalsoziologische Abhandlung auf vergleichender und rechtsgeschichtlicher Grundlage*, Wien 1896, ss. XII + 288; *idem*, *Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf Entwicklungsgeschichtlicher Grundlage*, Stuttgart 1906, ss. XIII + 452.

⁶ Szerzej: A. Redzik, *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009, s. 107–109.

⁷ *Memoriał Wydziału Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego, Towarzystwa Prawniczego we Lwowie i Związku Adwokatów Polskich*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1919, R. 2, z. 2 (osobna odbitka), ss. 32.

⁸ Do 1915 r. istniały dwa polskie uniwersyteckie wydziały prawa – we Lwowie, stolicy Królestwa Galicji i Lodomerii, oraz w Krakowie. W 1915 r. odtworzono polski uniwersytet w Warszawie. W 1919 r. odtworzono uniwersytet i wydział prawa w Wilnie oraz zorganizowano uniwersytet z wydziałem prawa w Poznaniu. Od 1918 r. działał też w Lublinie katolicki uniwersytet, nie miał on jednak praw szkoły akademickiej.

powołał w dniu 22 sierpnia 1919 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. W dniu następnym prezydentem Komisji Kodyfikacyjnej RP mianował profesora procedury cywilnej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Franciszka Xawerego Fiericha (1860–1928). Wiceprezydentami zostali przedstawiciele trzech dziedzin pozaborczych: profesor Ernest Till z Lwowa, adwokat Stanisław Bukowiecki (1867–1944) z Warszawy oraz adwokat Ludwik Cichowicz (1857–1940) z Poznania. Członkami natomiast zostali najwybitniejsi przedstawiciele nauki i praktyki prawa. Jeszcze w 1919 r. członkowie Komisji podzielili się na dwa wydziały – cywilny i karny. Wydział Cywilny od początku pracował w trzech sekcjach: prawa cywilnego, procedury cywilnej i prawa handlowego, zaś Wydział Karny był początkowo jednolity, ale wkrótce podzielił się na sekcje prawa karnego materialnego i postępowania karnego. Z czasem struktura Komisji ulegała zmianom, podobnie jak jej skład. Przez cały okres II RP pozostała ona jednak podstawowym organem, w którym przygotowywano projekty aktów prawnych z zakresu tzw. prawa sądowego⁹, czyli materialnego i procesowego prawa cywilnego, prawa handlowego, materialnego i procesowego prawa karnego, prawa kolizyjnego oraz ustroju sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości. Choć większość celów Komisji udało się osiągnąć, to – z powodu wybuchu II wojny światowej – nie doszło do pełnej unifikacji prawa prywatnego (tj. prawa małżeńskiego, prawa spadkowego i prawa rzeczowego).

O powstaniu Komisji Kodyfikacyjnej informowały wszystkie czasopisma prawnicze oraz prasa codzienna. Przemówienie prezydenta Fiericha, wygłoszone podczas posiedzenia inauguracyjnego, które odbyło się w Pałacu Krasińskich w Warszawie 10 listopada 1919 r., wzywające do współpracy całe środowisko prawnicze, a polityków przestrzegające przed psuciem prawa, przedrukowały w całości lub w części niemal wszystkie periodyki prawnicze, które stale informowały też o pracach Komisji. Sprawozdania z działalności Komisji Kodyfikacyjnej oraz projekty ustaw drukowano na łamach kilku najważniejszych czasopism prawniczych. Początkowo był to „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” (który upadł w 1920 r.) oraz stare czasopisma: „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, „Gazeta Sądowa Warszawska” i „Przegląd Prawa i Administracji”.

W 1923 r. zaczęła się ukazywać w Warszawie trzecia seria „Themis Polska”, w 1924 r. w Poznaniu „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, a w roku 1925 r. w Wilnie „Rocznik Prawniczy Wileński”. W ten sposób uniwersyteckie wydziały prawa miały swoje organy „czasopiśmiennicze”¹⁰,

⁹ Szerzej zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Wrocław 2000; S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, nr 1–4, s. 9–56.

¹⁰ „Przegląd Prawa i Administracji” – Wydział Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie; „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” – Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie; „Themis Polska. Seria III” – Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego; „Rocznik Prawniczy Wileński” – Wydział Prawa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie; „Ruch

które aktywnie angażowały się w dyskusję nad projektami prawa, publikując opinie, ogłaszając ankiety lub publikując opracowane przez uczonych związanych z wydziałem projekty aktów normatywnych, np. w „Przeglądzie Prawa i Administracji” ukazały się projekty kodeksu karnego autorstwa Juliusza Makarewicza oraz kodeksu zobowiązań przygotowanego przez Ernesta Tilla i jego uczniów. Z kolei krakowskie „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” czy poznański „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” szczególnie aktywnie uczestniczyły w dyskusji nad ustrojem Polski, co wynikało także z osobowości i zainteresowań naukowych redaktorów naczelnych.

W 1925 r. powstało wyspecjalizowane czasopismo z dziedziny prawa handlowego – „Przegląd Prawa Handlowego”, redagowany przez warszawskiego adwokata Henryka W. Kona (1868–1949). W Komitecie redakcyjnym znaleźli się niemal wszyscy znawcy prawa handlowego, w tym członkowie Sekcji Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej RP, łącznie z jej prezesem, profesorem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Aleksandrem Dolińskim (1866–1930). Nie może dziwić, że periodyk ten miał znaczący wpływ na ostateczny kształt polskiego prawa handlowego, którego koronną regulacją była druga wersja Kodeksu handlowego (z 1934 r., obejmująca prawo o spółkach z o.o. i prawo o spółkach akcyjnych).

W 1933 r. powstał, również w Warszawie, miesięcznik „Polski Proces Cywilny” – ukierunkowany na wykładnię wprowadzonego ostatecznie w 1932 r. ujednoliconego polskiego prawa cywilnego procesowego. Czasopismo powstało po wejściu w życie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego. Na jego łamach publikowano komentarze do kodeksu, głosy krytyki i uwagi *de lege ferenda*. Postulaty nowelizacyjne miały wpływ na pierwszą większą nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego w 1938 r.

W latach 20. powstało też kilka ważnych czasopism prawniczych wydawanych przez środowiska praktyków prawa – adwokatów, sędziów i notariuszy. Periodyki te aktywnie uczestniczyły w dyskusji o stanie prawa, projektach, szczególnie w obszarach związanych z profilem korporacji prawniczych.

Spośród licznych czasopism prawniczych wydawanych w okresie II RP przez środowisko adwokatów najważniejsze to:

- powstała w 1924 r. z inicjatywy adwokatów warszawskich, a przede wszystkim pierwszego redaktora adw. Stanisława Cara (1882–1938) – *notabene* późniejszego współautora konstytucji RP z 1935 r. i marszałka Sejmu RP – „Palestra”¹¹,

- powstały kilka miesięcy później we Lwowie „Głos Prawa”, redagowany przez adwokata i literata dr. Anzelma Lutwaka (1877–1942),

Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” – Wydział Prawa Uniwersytetu Poznańskiego (pełne nazwy wydziałów ulegały zmianom w okresie II RP).

¹¹ Czasopismo ukazuje się do dziś – zob. www.palestra.pl [dostęp: 10.03.2016].

- powstałe we Lwowie w 1913 r. „Czasopismo Adwokatów Polskich”, organ prężnego (powstałego w 1911 r.) Związku Adwokatów Polskich,
- wydawany w Krakowie od 1925 r. „Głos Adwokatów”,
- powstały w 1928 r. z inicjatywy Sojuszu (Związku) Ukraińskich Adwokatów miesięcznik „Żyttia i Prawo” („Життя і право”) pod redakcją Kosti Lewyckiego (1859–1941),
- utworzony przez prawników wileńskich w 1930 r. „Wileński Przegląd Prawniczy”¹².

Wszystkie wspomniane periodyki ukazywały się do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. W czasopismach adwokackich dominowała przede wszystkim tematyka z zakresu prawa sądowego. Wiele miejsca poświęcono projektom regulacji adwokatury, zarówno tym przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną RP, jak i sporządzonym w Ministerstwie Sprawiedliwości. Godne podkreślenia jest, że specjalne wydania „Palestry” i „Głosu Prawa” z 1931 r., połączone z aktywnością i akcją informacyjną adwokatury, doprowadziły do zasadniczych zmian w projekcie ministerialnym prawa o ustroju adwokatury¹³, czego chyba najbardziej widocznym skutkiem było utrzymanie dwuszczeblowości samorządu (nieprzewidzianego w projekcie ministerialnym, ale istniejącego uprzednio w dekreście Naczelnika Państwa o statusie tymczasowym palestry Państwa Polskiego z dnia 24 grudnia 1918 r., obowiązującym tylko na ziemiach tzw. dzielnicy porosyjskiej) i zwierzchniej roli Naczelnej Rady Adwokackiej (nie przewidywał jej projekt ministerialny)¹⁴.

W trzech czasopismach wydawanych przez środowisko sędziowskie i prokuratorskie stowarzyszone w Zrzeszeniu Sędziów i Prokuratorów RP dominowała problematyka z zakresu ustroju sądownictwa oraz procedur sądowych. Oddział krakowski Zrzeszenia wydawał w Krakowie „Przegląd Sądowy” (1919–1921, 1925–1939), oddział lwowski – „Czasopismo Sędziowskie” (1927–1939), a oddział warszawski – „Głos Sądownictwa” (1929–1939). Wszystkie zawierały liczne rozprawy naukowe i praktyczne, w tym polemiki z projektami Komisji Kodyfikacyjnej RP, ale także informacje o działalności środowiska sędziowsko-prokuratorskiego. W latach 30. najaktywniejszym i mającym największy oddźwięk

¹² Interesującymi czasopismami adwokackimi były ponadto: poznańskie „Wiadomości Prawnicze” (1936–1939) i lwowska „Nowa Palestra” (1933–1939) oraz katowicki „Głos Prawników Śląskich” (1937–1939). Na temat każdego z wymienionych czasopism zob. S. Milewski, A. Redzik, *op. cit.*

¹³ Do 1932 r. w Polsce istniały trzy pozaborcze systemy regulacji adwokatury. Ujednolicenie nastąpiło na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP z 1932 r. Szerzej: T. Kotliński, *Samorząd adwokacki w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia Adwokatury*, wyd. 3, Warszawa 2014, s. 168–174.

¹⁴ Szerzej: M. Zaborski, *Adwokaci II RP o ustroju adwokatury. W osiemdziesiątą rocznicę numeru X–XI „Palestry” z 1931 r.*, „Palestra” 2011, nr 9–10, s. 205–216; A. Redzik, T.J. Kotliński, *op. cit.*, s. 172–176.

środowiskowy spośród wskazanych trzech czasopism sędziowsko-prokuratorskich był bez wątpienia „Głos Sądownictwa”.

Środowisko notariuszy wydawało kilka czasopism, z których dwa zajmują miejsce szczególne w dziedzinie prawa cywilnego oraz prawa o notariacie – wydawany od 1921 r. najpierw w Krakowie, a potem w Warszawie „Przegląd Notarialny” (1921–1939) oraz powstały w 1938 r. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” – z zadaniem służenia nauce prawa prywatnego i jego ujednolicenia. O ile „Przegląd Notarialny” podejmował głównie zagadnienia z obszarów leżących w sferze zainteresowań zawodowych rejentów, o tyle „Kwartalnik Prawa Prywatnego” był swoistym darem środowiska dla nauki prawa prywatnego. Wskazywano, że „potrzeba takiego periodyku z powodu postępującej kodyfikacji prawa w Polsce nie ulegała wątpliwości”. Celem periodyku uczyniono prowadzenie badań nad głównymi zasadami kodyfikacji prawa prywatnego:

[...] istotne założenie Kwartalnika polega na tym, ażeby przez możliwie gruntowną analizę poszczególnych instytucji tego prawa, już skodyfikowanych lub będących w toku prac kodyfikacyjnych, dążyć do osiągnięcia w przyszłości pewnych wyników ogólnych. Na dalszą metę więc Kwartalnik pragnie przyczyniać się, choćby w najskromniejszym zakresie, do budowy jednolitego systemu polskiego prawa prywatnego, który to system winien wszak być ożywiony jednym duchem, zespolony wspólnotą idei przewodnich, powiązany harmonią konstrukcji.

Cel „Kwartalnika” nawiązał do celów, jakie stawiały sobie dwa wskazane wyżej kwartalniki wydawane na progu niepodległości, z tą różnicą, że polskie prawo, jego kodyfikacja i nauka prawa były w zupełnie innym miejscu. Proces unifikacji prawa dobiegał końca, a na początek lat 40. przewidywano nowy polski kodeks cywilny, w którego ostatecznym kształcie „Kwartalnik” planował odegrać ważną rolę. Plan ów zaczął ambitnie realizować np. cennymi rozprawami z dziedziny prawa rzeczowego, nad którymi od lat pracowano w Komisji Kodyfikacyjnej RP. Wybuch wojny położył im kres, ale projekty zostały spożytkowane tuż po wojnie.

Oprócz zaangażowania w dyskusję o ujednoliceniu prawa w Polsce i jego kształcie niemal całego czasopiśmiennictwa prawniczego, Komisja Kodyfikacyjna RP wydawała także własną serię wydawniczą pt. „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej”, mającą charakter nieregularnie ukazującego się periodyku. W jej ramach były publikowane projekty aktów prawnych, uzasadnienia owych projektów, sprawozdania z prac Komisji Kodyfikacyjnej RP oraz bardzo cenne protokoły z posiedzeń odpowiednich gremiów Komisji. Największa liczba wydawnictw Komisji pochodzi z początku lat 20.¹⁵ Niestety, w latach 30.

¹⁵ Zdarzało się, że nakład niektórych zeszytów wydanych przez KKRPP szybko wyczerpywał się, co zmuszało do wznowienia. Przykładem takiej sytuacji było obszerne dwuzeszytowe wydanie pt. *Polska procedura cywilna. Projekty referatów wraz z uzasadnieniami* (Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Postępowania Cywilnego, t. 1, z. 1–2, Warszawa 1928). Do 1939 r. w ramach wydawnictw Komisji Kodyfikacyjnej RP ukazało się co najmniej 161 pozycji. Rozpoczyna je *Sprawozdanie z inauguracji Komisji*, które ukazało się w 1920 r. w zeszycie z na-

zaprzestano publikowania protokołów z prac Komisji, co jest ogromną stratą dla poznania dziejów prac nad wieloma projektami. Jak wiadomo, w czasie II wojny światowej, wraz ze zburzeniem w 1944 r. przez Niemców Warszawy, utracono bezpowrotnie większość materiałów archiwalnych z okresu II RP i lat wcześniejszych, w tym niemal wszystkie materiały Komisji Kodyfikacyjnej RP¹⁶. Odtworzenie ich – choćby szczątkowe – oraz zrelacjonowanie prac Komisji z lat 30. jest możliwe tylko dzięki dokładnej kwerendzie w czasopismach prawniczych, choć prawdopodobnie nigdy nie uda się zrekonstruować dokładnie przebiegu prac w Komisji Kodyfikacyjnej RP, szczególnie dyskusji wewnętrznej nad projektami.

Wypada odnotować, że ważnym elementem działalności Komisji Kodyfikacyjnej RP w okresie II RP było prowadzenie badań prawnoporównawczych. Widoczne jest to w protokołach z prac Komisji i relacjach w czasopismach. Z inicjatywy Komisji tłumaczono też na języki kongresowe projekty przygotowane przez Komisję, zwłaszcza te najważniejsze, jak kodeks zobowiązań czy kodeks karny. Komisja współpracowała tu z utworzoną przez związanych z nią jurystów Polską Komisją Współpracy Prawniczej Międzynarodowej, działającą przy Stałej Delegacji Stowarzyszeń i Instytucji Prawniczych Rzeczypospolitej Polskiej, na czele której stał od 1927 r. sekretarz generalny Komisji Kodyfikacyjnej RP Emil Stanisław Rappaport¹⁷.

To Rappaport wspólnie z Aleksandrem Mogilnickim utworzyli w 1922 r. ściśle powiązane z Komisją czasopismo wydawane w języku polskim i francuskim „Revue Polonaise de Législation Civile et Criminelle” – „Przegląd Polski Ustawodawstwa Cywilnego i Kryminalnego”. Niestety, po wydaniu jednego zeszytu, w którym znalazło się obszerne sprawozdanie z prac KKRPP oraz liczne informacje o ustawodawstwie w innych państwach, szczególnie sąsiednich¹⁸, periodyk przestał się ukazywać na kilka lat. Wznowiony został w 1929 r. w dwóch odsłonach „Législation Civile” (redagowanym przez Jana Wasilkowskiego) i „Législation Criminelle” (redagowanym przez Emila Stanisła-

głównikiem „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział Ogólny, Tom 1, zeszyt 1”, zamyka zaś *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań w opracowaniu głównego referenta projektu prof. Romana Longchamps de Bérrier, art. 370–440*, które ukazało się w 1939 r. jako „Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Prawa o Zobowiązaniach, zeszyt 8”.

¹⁶ Zob. S. Grodziski, *op. cit.*, s. 30–43 (aneks do artykułu).

¹⁷ K. Pol, *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, wyd. 2, Warszawa 2011, s. 964.

¹⁸ Z prac Komisji opublikowano *Zbiór projektów ustawodawczych Przeglądu Polskiego Ustawodawstwa Cywilnego i Kryminalnego*, nr 1–2. W roczniku znalazły się: *Projekt ustawy o sądach dla nieletnich*, uchwalony przez Komisję Kodyfikacyjną RP w dniu 7 grudnia 1921 r. (wersja francuska); *Projekt przygotowawczy części pierwszej kodeksu karnego*, uchwalony w trzecim czytaniu przez sekcję prawa karnego Komisji Kodyfikacyjnej RP w układzie podkomisji redakcyjnej; *Projekt odrębny kodeksu karnego członka podkomisji redakcyjnej prof. Wacława Makowskiego*; *Projekt przepisów prawa karnego międzynarodowego w polskim kodeksie karnym*, opracowany jako materiał dla Komisji Kodyfikacyjnej RP przez Maurycego Traversa (adwokata okręgu Sądu Apelacyjnego w Paryżu).

wa Rappaporta i Aleksandra Mogilnickiego). Ukazywał się do 1931 r. W tym czasie w „*Législation Civile*” opublikowano między innymi materiały do polskiego kodeksu zobowiązań, projekt części ogólnej prawa cywilnego, projekt kodeksu handlowego autorstwa profesora Antoniego Górskiego (nie stał się potem podstawą prac Komisji Kodyfikacyjnej), projekt części ogólnej kodeksu zobowiązań autorstwa Ernesta Tilla i projekt części szczegółowej kodeksu zobowiązań E. Tilla i jego ucznia, Romana Longchamps de Bériera. Wiele miejsca poświęcono dyskusji nad tzw. projektem francusko-włoskim prawa o zobowiązaniach, który proponowano jako podstawę pracy dla polskiej komisji, co odrzucono. W części „*Législation Criminelle*” ukazały się głównie wersje francuskie projektu części ogólnej i szczególnej polskiego kodeksu karnego autorstwa Juliusza Makarewicza, któremu – po odrzuceniu projektu Krzymuskiego oraz pomysłu rozciągnięcia na całą Polskę mocy obowiązującej kodeksu karnego rosyjskiego z 1903 r. – Komisja Kodyfikacyjna powierzyła przygotowanie projektu nowego kodeksu jako głównemu referentowi. Zamieszczano też opracowania bardziej szczegółowe, w tym polemiczne: Janusza Jamontta, Rafała Lemkina, Stefana Glasera, Ludwika Dworzaka, Heleny Wiewiórskiej, Emila Stanisława Rappaporta.

„*Revue Polonaise de Législation Civile et Criminelle*” z pewnością przyczyniał się do popularyzacji prac polskiej Komisji Kodyfikacyjnej na forum europejskim. Z kolei prawu penitencjarnemu i reformom systemu więziennego w Polsce dedykowano specjalistyczne czasopismo redagowane przez Edwarda Neymarka – „*La Revue Pénitentiaire de la Pologne*” (1926–1931). Wydawane było ono po francusku i angielsku.

Ważną rolę w popularyzacji prawa polskiego za granicą odgrywały też inne czasopisma wydawane w Polsce w językach obcych. Pierwszym był ukazujący się w Pszczynie, redagowany przez Ezechiela Ziviera, „*Zeitschrift für polnisches Recht*” (1923–1924). W latach 1928–1931 adwokat Rudolf Langrod wydawał w wersji niemieckiej i angielskiej „*Review of Polish Law and Economics*” – „*Polnisches Recht und Wirtschaftswesen*”. Ukazywały się też francuskie zeszyty czasopism wydawanych po polsku, np. trzecia seria „*Themis Polska*”.

Oprócz prawa sądowego, nad którym pracowała Komisja Kodyfikacyjna RP, wiele miejsca w dyskursie naukowym i politycznym II RP poświęcono prawu konstytucyjnemu i administracyjnemu. Prawo to powstawało bardzo szybko, na progu niepodległości, a kolejne zmiany związane były silnie z polityką. Znane są dyskusje nad ustrojem konstytucyjnym dla Polski, które toczyły się przed uchwaleniem pierwszej konstytucji z dnia 17 marca 1921 r. Miały one miejsce w Sejmie Ustawodawczym, w czasopismach prawniczych, drukach ulotnych oraz – w ogromnej mierze – na łamach politycznej prasy codziennej. Konstytucjonaliści, tacy jak Stanisław Starzyński, Michał Bobrzyński, Wacław Komarnicki, Antoni Peretiatkowicz, Michał Rostworowski, Józef Buzek czy Władysław Leopold

Jaworski, przedstawiali własne propozycje w odrębnych publikacjach i pracowali w ramach gremiów powołanych przez rząd lub Sejm. Szczególną rolę odegrała tzw. ankieta konstytucyjna, skupiająca wielu wybitnych jurystów, w której najaktywniejszy udział mieli Michał Bobrzyński, Stanisław Bukowiecki i Stanisław Starzyński. W latach 1918–1920 powstało kilkadziesiąt projektów konstytucji. Szerszej dyskusji nad nimi na łamach czasopism prawniczych próżno szukać, bo nie było po temu czasu. Natomiast po uchwaleniu konstytucji w czasopismach wielokrotnie pojawiały się artykuły z zakresu polskiego prawa konstytucyjnego, w tym w 1924 r. interesująca ankieta konstytucyjna na łamach „Czasopisma Prawniczego i Ekonomicznego”.

Po przewrocie majowym dokonanym przez Marszałka Józefa Piłsudskiego w 1926 r. rozgorzała dyskusja nad zmianami w konstytucji. Brali w niej udział wszyscy konstytucjonaliści, np. uczestnicząc w ankietach ogłaszanych w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”. Niektórzy, jak Władysław Leopold Jaworski i Stanisław Starzyński, przedstawili własne projekty konstytucji w 1928 r.¹⁹ W tym czasie i w latach następnych prawo publiczne, w szczególności konstytucyjne, najczęściej gościło na łamach czasopism będących organami uniwersyteckich wydziałów prawa, w szczególności w „Roczniku Prawniczym Wileńskim”, który redagował wybitny konstytucjonalista Wacław Komarnicki (1891–1954), oraz w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”, redagowanym przez znawcę prawa publicznego Antoniego Peretiatkowicza (1884–1956). Czasopismem, które swe łamy poświęciło w większości na dyskusję nad projektem nowej konstytucji, było „Nowe Państwo”, założone w 1933 r. przez wybitnego karnistę, profesora Uniwersytetu Warszawskiego, Wacława Makowskiego (1880–1942), współtwórcę kodeksu karnego z 1932 r., ale jednocześnie prominentnego polityka sanacyjnego (piłsudczykowskiego), współtwórcę konstytucji z 1935 r. i ostatniego Marszałka Sejmu RP przed II wojną światową.

*

Powyższe uwagi skłaniają do konstatacji, że powstanie ujednoliconego polskiego prawa w II RP było możliwe dzięki wielu czynnikom. W dziele kodyfikowania prawa sądowego najważniejszą rolę odegrała Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, współtworzona przez najwybitniejszych jurystów – praktyków i uczonych. Niedocenianym czynnikiem, ale jakże ważnym, były czasopisma prawnicze. Dzięki profesjonalnym periodykom możliwa była dyskusja z całym środowiskiem prawniczym: polskim i europejskim. Bez wątpienia czasopisma prawnicze miały ogromny udział w tym, że tworzone akty prawne

¹⁹ Zob. A. Redzik, *Stanisław Starzyński (1853–1935) a rozwój polskiej nauki prawa konstytucyjnego*, Kraków 2012, s. 161–164.

przyniosły chlubę polskiej legislacji. Dyskusje redakcyjne w czasopismach nad projektami Komisji Kodyfikacyjnej RP nie ograniczały się do członków Komisji, ponieważ uczestniczyli w nich wszyscy zainteresowani juryści.

BIBLIOGRAFIA

- Górnicki L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Wrocław 2000.
- Grodziski S., *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, nr 1–4.
- Kotliński T., *Samorząd adwokacki w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.
- Makarewicz J., *Das Wesen des Verbrechens. Eine kriminalsoziologische Abhandlung auf vergleichender und rechtsgeschichtlicher Grundlage*, Wien 1896.
- Makarewicz J., *Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf Entwicklungsgeschichtlicher Grundlage*, Stuttgart 1906.
- Memoriał Wydziału Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego, Towarzystwa Prawniczego we Lwowie i Związku Adwokatów Polskich, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1919, R. 2, z. 2.
- Milewski S., Redzik A., *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011.
- Pol K., *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, wyd. 2, Warszawa 2011.
- Paszkowska M., *Nauka prawa karnego w środowisku „Gazety Sądowej Warszawskiej” (1873–1918)*, Warszawa 2010.
- Pomianowski P.Z., *Początki polskiego czasopiśmiennictwa prawniczego. Seria pierwsza „Themis Polskiej”*, Warszawa 2015.
- Redzik A., [w:] S. Milewski, A. Redzik, *Themis i PHEME. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011.
- Redzik A., *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009.
- Redzik A., *Stanisław Starzyński (1853–1935) a rozwój polskiej nauki prawa konstytucyjnego*, Kraków 2012.
- Redzik A., Kotliński T.J., *Historia Adwokatury*, wyd. 3, Warszawa 2014.
- Witkowski W., *Aleksander This i Jan Kanty Wołowski – wybitni prawnicy Królestwa Polskiego*, Lublin 2001.
- Witkowski W., *Dziennik Prefektury Departamentu Lubelskiego w początkach Królestwa Polskiego (sierpień 1915 – grudzień 1915 r.)*, [w:] *W kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski. Księga dedykowana Profesorowi Marianowi Kallasowi*, red. S. Godek, D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2010.
- Witkowski W., *Szczytna prudenta godność – „Themis Polska” i twórczość w niej Aleksandra Thisa*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2006, t. 9.
- Witkowski W., *Themis Polska – die erste polnische Rechtszeitschrift (1828–1830)*, [w:] *Studien zur europäischen Rechtsgeschichte*, Bd. 214: *Juristische Zeitschriften in Europa*, Frankfurt am Main 2006.
- Witkowski W., *Warszawa jako ośrodek polskiej nauki prawa w dobie zaborów*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, t. 8, z. 1.
- www.palestra.pl [dostęp: 10.03.2016].
- Zaborski M., *Adwokaci II RP o ustroju adwokatury. W osiemdziesiątą rocznicę numeru X–XI „Palestry” z 1931 r.*, „Palestra” 2011, nr 9–10.

SUMMARY

The article is an attempt to show the entire legal periodicals in the period of the Second Republic and their role in the process of unification and codification of the law. The paper shows the development of legal journals in the coming years, their specificity and involvement in discussions on the shape of the law or its interpretation. It indicates the difference between the strictly scientific profile of the journals, and targeted at the one branch of the law. There are also discussed journals published in foreign languages – aimed at popularizing Polish law, as well as publishing regular Polish Codification Commission. It has been shown that with a professional periodicals the discussion with all the legal professions – not only Polish but also European – was possible. Thus, the law journals made a substantial contribution to the shape that legislative acts of the Second Republic finally took.

Keywords: legal magazines; Second Republic (1918–1939); unification of law in Poland 1918–1939; the Polish Codification Commission